

שולחן

אמנים משתתפים:

מיכה אולמן, אברהם אופק, יהושע בורקובסקי, דגנית ברסט, נחמה גולן, דוד גינתון, משה גרשוני, מאיה ז"ק, נחום טבת, פנחס ליטבינובסקי, מלאכי סגן כהן, נעמה ערד, רונית פורת, מרב קמל וחליל בלבין

אוצר:

רון ברטוש

תערוכה זו נסובה סביב השולחן. האמנות הישראלית העמידה שולחנות רבים, ייצוגים של שולחנות ושולחנות של ממש, שכן על גבו של השולחן מונחים סמלי השפע והמחסור, המשפחה והעדרה, הגלות והישראליות, וערכים רבים נוספים. אך תערוכה זו אינה מבקשת לערוך סקירה מקיפה של השתלשלות השולחן ומשמעותיו באמנות המקומית, אלא להתייחס אל השולחן מבעד למנעד משמעותיות יהודיות-ישראליות שבין שתיים מתנוחותיו: שולחן ערוך ושולחן הפוך.

"וקראתי שם ספר זה שלחן ערוך" כתב רבי יוסף קארו בהקדמה לספרו החשוב, והבהיר: "כי בו ימצא ההוגה כל מינין, מטעמים ערוכים בכל ושמורים, סדורים וברורים". קארו השתמש אפוא בדימוי השולחן לשם סידור, ארגון והגשה של ההלכה, ו"שולחן" זה התקבל בתור נוסח מרכזי בעיצוב אורח החיים היהודי, הלכה למעשה. כשרבי משה איסרליש (הרמ"א) (הוסיף ל"שולחן ערוך" של קארו התאמות על פי עדות אשכנז, הוא חיזק את הדימוי וקרא לספרו "המפה", כלומר מפת השולחן המונחת על השולחן.

השולחן הוא אפוא החוק, ולעתים השולחן הוא אף מקומו של אלוהים. במסכת אבות מסופר כי שלושה אשר אכלו על שולחן אחד ואמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו משולחנו של הקדוש ברוך הוא: "וַיִּדְבַּר אֵלַי זֶה הַשְּׁלֶחָן אֲשֶׁר לִפְנֵי ה'". זאת ועוד, בפירוש לזוהר נמצא כי בהעדר בית מקדש משמש השולחן הפרטי כמזבח: "שולחנו של אדם עומד לטהר את האדם מכל חטאיו, וכך השולחן הוא מקום של קדושה. את קידוש השולחן נאתר גם אצל הרמב"ם בדבריו כי "אָסוּר לְאָדָם שְׂיַעֲשֶׂה בֵּית תְּבֻנִית הֵיכָל. אֲכֻסְדָּרָא תְּבֻנִית אוֹלָם. חֲצַר כְּנֻגָד הַעֲזָרָה. שְׁלֶחָן בְּצוּרַת שְׁלֶחָן, [...] משמע – איסור על יצירת שולחן) בשל זיקתו לבית המקדש, (ואם נרצה הרי שזו מעין הרחבה של האיסור לעשיית פסל ותמונה אשר בדיבר השני.

שולחן האוכל או שולחן הלימוד, שולחן של מטה או שולחן של מעלה - השולחן הוא החוק, הוא הסדר, הוא ההלכה והאל, ובהקשר הישראלי מסמל השולחן כמובן את אחדות המשפחה, מקום מפגשה של כל משפחה ומשפחה, כפי שנכתב בתהילים: "אֲשֶׁתְּךָ כְּגִפְן פְּרִיָּהּ בְּיַרְכְּתֵי בֵּיתְךָ כְּשִׁתְּלֵי זֵיתִים סְבִיב לְשִׁלְחָנְךָ, "או כפי ששר יהורם גאון בשיר "בית אבי" שחיבר חיים חפר: "בית אבי יושב אל השולחן / בין ימים של חול ויום של חג / בתפילות של בין ערביים / על הלחם על הבית / בית אבי יושב אל השולחן."

ובכן, השולחן הניצב על רגליו מחלק את הגוף היושב לשניים ומבכר את חלקו העליון, כלומר את הראש) אינטלקט (ואת הלב) רגש, נפש, (אך מה קורה כאשר יורדים אל מתחת לשולחן ?

במשל ה"הינדיק" של רבי נחמן מברסלב מסופר על בן מלך שנפל לשיגעון וחשב שהוא תרנגול הנקרא הינדיק. המשל מתאר את תהליך ה"ריפוי" שעבר הילד בעזרת אדם חכם שחבר אליו והתנהג בעצמו כהינדיק, אך לעניינינו חשובה העבודה כי ההתרחשות נערכה מתחת לשולחן. כאשר" הפך "הילד לתרנגול הוא ירד אל מתחת השולחן, ותהליך חזרתו מן השיגעון הוא גם תהליך עלייתו אל מעל לשולחן. הירידה מתחת לשולחן היא אפוא הירידה מתחת למוסכמות החברתיות, מתחת לתרבות, ומתחת להתנהגות האנושית. אם חלקו העליון של השולחן מבליט את הרוחני) לב, ראש (אזי חלקו התחתון של השולחן מדגיש את היצרי, החייתי והארצי .

וכעת, נהפוך את השולחן: בתלמוד מסופר על אישה שבאה לפני הרב כדי להתלונן על בעלה וטענה: "ערכת לך שולחן, והפכו". הכתוב נוקט בלשון נקיה ומקביל באופן מטאפורי בין עריכת השולחן להצעת המיטה, ובתוך כך להצעת גוף האישה - השולחן הוא האישה והמיטה, והשולחן הערוך הוא ההזמנה לקיום יחסי מין. אך בדברים משתמע כי ישנו שימוש" נכון "ושימוש" הפוך". הפיכת השולחן היא למעשה הפיכת האישה, מה שמוביל את הסוגיה לדיון במה שמכונה "ביאה שלא כדרכה", "או במילים פשוטות - סקס אנאלי. המבנה הפיזי) שולחן השוכב על גבו כשידיו ורגליו פונות מעלה (והרעיוני) ההפוך, הנבדל, האחר (של שולחן משמש אפוא גם להפרת הסדר ולדחיקת גבולותיו, והפיכתו, כשם הירידה תחתיו, נקשרת למובנים גופניים, יצריים ומיניים.

התערוכה שלפנינו נפרשת אפוא בין השולחן הערוך לבין השולחן ההפוך - בין סדרים לבין הפרתם, ואלו מתכנסים אל האות ש - "ש" של שולחן, וכן "ש" שצורתה אינה אלא לוח ישר בעל זרועות ורגליים הפונות מעלה, משמע שולחן הפוך.